

Зайка Сергій Олегович,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сфері кримінального судочинства обмеження прав та свобод особи й громадянина носить найбільш істотний характер, включаючи обмеження таких конституційних прав і свобод громадян, як право на особисту недоторканість, свободу пересування, право на працю тощо. Саме тому в кримінальному процесуальному законодавстві в якості найбільш оптимальної гарантії прав і свободи особи та громадянина встановлено судовий контроль за законністю й обґрунтованістю застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Порядок здійснення судового контролю за досудовим провадженням закладено в міжнародних правових документах, які є складовою частиною українського законодавства після їх ратифікації. Зокрема, за статтею 9 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення [1]. Такого роду контроль передбачено також статтею 5 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [2].

В Україні інститут судового контролю прямо передбачений в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі за текстом. – КПК України). Так, у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України вказано, що слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [3].

Судовий контроль за дотриманням законності під час застосування відсторонення від посади полягає у здійсненні передбачених кримінальним процесуальним законодавством

заходів, пов'язаних із перевіркою наявності підстав для застосування вказаного заходу примусу, які повинні бути підтверджені відповідними доказами, дотримання строків та порядку його застосування, який здійснюється у формі винесення відповідних ухвал з метою забезпечення дотримання прав підозрюваного (обвинуваченого) щодо якого застосовується відсторонення від посади, а також інших осіб.

Окрім цього, значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [4, с. 3].

У Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 зазначається, що слідчому судді, суду варто враховувати, що рішення про застосування одного з видів заходів забезпечення кримінального провадження, який обмежує права й свободи підозрюваного, обвинуваченого, має відповідати характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК України конкретним підставам і меті), що, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості [5, с. 266].

Метою судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є усунення порушень КПК України, що стосуються процедури застосування заходів забезпечення кримінального провадження; забезпечення свободи та особистої недоторканості особам, щодо яких застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження; відновлення права на свободу та особисту недоторканість у разі його порушення, неправомірного обмеження [6, с. 13].

Відсторонення від посади можливо тільки в тому випадку, якщо є достатні підстави вважати, що залишаючись на посаді, обвинувачений (підозрюваний) буде перешкоджати досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочином шкоди або продовжувати займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді, перешкоджати виконанню вироку.

Таким чином, слідчий суддя чи суд повинен перевірити наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає [7, с. 294–305].

Окрім того, слідчий суддя чи суд повинен врахувати і ту обставину чи була раніше особа відсторонена від посади, наприклад, у порядку дисциплінарного провадження. У такому разі окремо перевіряються матеріали з даними щодо посади, яку обіймає підозрюваний, а також відомості, які свідчать про відсторонення особи від посади відповідно до вимог ст. 22 Закону України «Про державну службу» [8].

Також особа на час вчинення кримінального правопорушення або на час розгляду клопотання про відсторонення її від посади може перебувати у відпустці чи бути звільненою з місця роботи. У кожному конкретному випадку слідчий суддя (суд) повинен перевірити наявність підстав, які свідчать про те, що особа перебуваючи у відпустці, будучи відстороненою чи звільненою вчинила чи сприяла вчиненню кримінального правопорушення використовуючи свою посаду, або ж чинила протиправний вплив на свідків чи інших осіб, або іншим чином негативно впливала на хід досудового розслідування.

Аналіз судової практики свідчить про випадки відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади внаслідок встановлення того факту, що перебування особи на певній посаді є єдиним джерелом отримання доходів для сім'ї підозрюваного чи обвинуваченого, або ж погіршити становище осіб, які є підлеглими чи працюють на підприємстві, установі чи організації, керівником якої є підозрюваний, обвинувачений [9, 10].

Таким чином, судовий контроль за процедурою відсторонення від посади полягає у здійсненні наступних дій з боку слідчого судді чи суду:

- перевірки наявності правових підстав для застосування вказаного заходу. Зокрема такими підставами є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор

звертається із клопотанням; наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням, яке інкримінується особі та посадою, яку вона займає; достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб;

– оцінка всіх наявних матеріалів та доказів, що свідчать про наявність підстав вважати, що особа, перебуваючи на посаді перешкоджатиме досудовому розслідуванню і судовому розгляду кримінального провадження, відшкодування заподіяної злочинном шкоди або продовжить займатися злочинною діяльністю, пов'язаною з перебуванням на цій посаді;

– прийняття рішення про застосування до особи заходу забезпечення кримінального провадження у формі відстороненні від посади, або ж про відмову у його застосуванні із обґрунтуванням такої відмови, а також про продовження чи відмову у продовженні строку відсторонення особи від посади;

– переглядати рішення про застосування до особи відсторонення від посади у разі подання клопотання про його скасування, та перевіряти законність дій органів досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права : прийнятий 16 груд. 1966 р. ; ратифікований указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : підписана 04 листоп. 1950 р. в Римі ; зі змін. та допов., внесеними Протоколом № 14 від 13 трав. 2014 р.). Верховна Рада України : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua / laws / show / 995_004.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 82.

4. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 20 с.

5. Бондюк А. Ф. Практика вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження

в розрізі процесуальної функції слідчого судді. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 265–269.

6. Мірковець В. І. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 19 с.

7. Анастасієва В. В. Судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи при застосуванні до неї відсторонення від посади. Věda a perspektivy. 2022. № 9 (16). С. 294–305. (Praha, České republika). DOI: [https://doi.org/10.52058/26951592-2022-9\(16\)-294-305](https://doi.org/10.52058/26951592-2022-9(16)-294-305). 12.

8. Про Державну службу : Закон України від 13 груд. 2015 р. № 889-VIII. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

9. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лют. 2014 р. (витяг). Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text>.

10. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 19 берез. 2021 р. № 463/2846/21. Вердикт. ЛІГА:ЗАКОН: [сайт]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95763395> 184.

Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, професор;

Соловійов Едуард Петрович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України, прагнучи не тільки захопити великі міста, такі як Харків, Маріуполь, Херсон, Суми та Чернігів, а й